

AT VÆRE ELLER IKKE AT VÆRE

IND UNDER HUDEN

I 1990'erne skulle jeg producere tre radioprogrammer til DR om portugisisk kultur og besøgte i den forbindelse den lille maleriske by Sesimbra på Atlanterhavskysten syd for Lissabon. Om aftenen sad jeg på en af de små familiedrevne restauranter og spiste muslinger og fisk, som jeg sidst på eftermiddagen havde set fiskerne løfte op af de træbåde, de havde trukket op på stranden.

Til min overraskelse opdagede jeg, at H.C. Andersen havde opholdt sig i samme by i 1866. Som moden mand rejste eventyrdigteren Europa tyndt. Han følte sig "hardt trykket og forpiint" hjemme i Danmark, men havde let ved at komme i kontakt med de mennesker, han mødte på sine rejser. Derfor havde hans møder med fremmede mennesker og kulturer en beroligende virkning på ham. Oplevelserne gengav ham de følelser af tillid og hjertelighed, som han savnede, og han konkluderede: "At rejse er at leve". Men selvsamme Andersen skrev allerede i 1850 Danmarks uofficielle nationalsang, der som bekendt begynder med linjerne "I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme, der har jeg rod, derfra min verden går".

Andersens sangtekst, hvor han går videre til at erklære

sin kærlighed til blandt andet det danske sprog, sætter jeg selv meget højt. Det er der også mange andre, der gør. Også efterkommere af indvandrere. Det fandt jeg ud af, da jeg i 2010 deltog i et arrangement på Aarhus Universitet, hvor nogle forskere og kulturpersonligheder var blevet sat sammen for at diskutere, hvad det vil sige at være dansker. En af dem var sangeren Isam B fra den nu opløste musikgruppe Outlandish. Han havde i 2007 udgivet sin egen version af "I Danmark er jeg født". Før han sang den foran publikum i det propfyldte Per Kirkeby Auditorium, fortalte han, hvordan han opdagede, at han var dansker.

Isam B huskede, hvordan hans forældre hver sommer tog deres børn med ned til Marokko for at besøge familien. Engang spurgte en af deres onkler ham og hans søskende, om de følte sig som danskere eller marokkanere. Det var et svært spørgsmål, syntes de, og de brugte flere dage til at tænke over det. Men for hans eget vedkommende meldte svaret sig pludselig helt af sig selv, fordi han efter tre uger i Marokko begyndte at længes efter Danmark. Nu havde han været ude at rejse længe nok, mente han. For selv om han gik rundt i Marokko og lignede alle andre, så følte han ikke, at det var dér, han hørte til. I stedet havde han hjemme i Skandinavien, også selv om han ikke lignede flertallet. Danmark, hvor han var vokset op, og hvor han havde sine venner, var krøbet ind under huden på ham.

FØLELSEN AF AT HØRE TIL

Ordet 'nationalitet' dukker første gang op i Frankrig i 1807. Det forekommer i en roman af den franske forfatter Madame de Staël. I *Corinna eller Italien* beskriver hun nationalitet som "en indre følelse af at høre til". Forfatteren, som havde levet mange år i eksil på grund af sin modstand mod Den Franske Revolution i 1789, mente, at nationalitet ikke kun består i at have borgerskab i et land, men først og fremmest er en følelse over for et "hjemland", man er parat til at yde noget for. Sådan som hendes egen far havde gjort det, da han forsvarede sit land mod hungersnød og økonomisk fallit. Hun var også stærkt kritisk over for "tyrannen" Napoleon, der som korsikaner ikke var lige så fransk som hun selv, "der var født på Seins bredder", men blot brugte Frankrig som "et instrument for sine sejre".

Det var først i midten af 1800-tallet, at nationalitet og borgerskab blev kædet sammen. Nationalitet kom til at blive registreret af de nye, såkaldte pas, der angav en persons statstilhørsforhold. Begrebet har siden dengang rummet to sider. Den ene er altså den, som en flyrejsende skal oplyse på en formular før ankomsten til et andet land, og som kan dokumenteres ved paskontrollen. Det er nationalitetens formelle og objektive side.

Nationalitetens anden side er den følelsesmæssige og subjektive, og som vi ofte kalder for nationalfølelsen. Den bygger på de forestillinger, værdier og adfærdsmønstre, som knytter sig til en persons tilhørsforhold til en bestemt nation. Da sådanne træk går igen hos flertallet af befolk-

ningen i et land, kan man med 'nationalitet' også forstå et bestemt folks særpræg.

Der skal seks forudsætninger til for at udvikle nationalitet og nationalfølelse. Den første er beherskelsen af et nationalt sprog. Det er nemlig ved at dele sprog og fortællinger med andre mennesker, at individer kan opleve sig som et større fællesskab. **Sproget skaber et nationalt 'vi', og denne vi-følelse udgør den psykologiske kerne i nationaliteten.**

Den anden forudsætning er etisk: en tro blandt gruppens medlemmer på, at de er forpligtede over for hinanden og over for deres stat. At de for eksempel er parate til at betale skat til gavn for fællesskabet og er villige til at forsvare deres stat over for dens fjender. Det kan være ved at støtte dens militære og civile beredskab eller ved at medvirke til at bekæmpe korrupsion og lovløshed. Men de gensidige forpligtelser betyder også, at den enkelte borger forventer at blive hjulpet af sine medborgere, hvis han eller hun kommer i nød.

For det tredje forudsætter nationalitet en tro på, at nationen har en fortid og også vil eksistere i fremtiden. I visse lande forbinder borgerne deres nations grundlæggelse med en bestemt begivenhed. Amerikanere tænker på opstanden mod den britiske konge i 1776, for irerne har Påskeopstanden i 1916 og kampen mod britisk overherredømme en særlig betydning og mange franskmænd vil nævne Den Franske Revolution i 1789 som deres nationale referencepunkt.

Vi danskere hævder ofte, at vores folks oprindelse

fortoner sig i fortidens tåger, men mange vil dog nævne Harald Blåtands opstilling af Jellingstenen omkring 965 som en form for begyndelse. Det er selve tanken om den historiske oprindelse snarere end dens historiske korrekthed, som er afgørende.

En fjerde forudsætning for nationalitet er en forestilling om, at en nation kan handle, beslutte og udrette noget i fællesskab. Ideen bag det danske folkestyre er således, at en valgt regering har ret til at tage beslutninger på vegne af hele den danske befolkning.

For det femte forudsætter nationalitet en forestilling blandt en befolknings medlemmer om, at de hører hjemme i et bestemt og afgrænset geografisk område, som de opfatter som deres hjemland.

Den sjette og sidste forudsætning er, at der findes en offentlig kultur, dvs. fælles kulturelle og sociale værdier, som kommer til udtryk i statens institutioner og nationens symboler, historiske fortællinger og kollektive erindringer.

En stat skaber nationalitet, når den tildeler sine indbyggere statsborgerskab med dertil knyttede rettigheder og pligter. Men nationalitet og nationalfølelse er også noget, som borgerne selv aktivt udvikler, når de identificerer sig med deres stat, hjemland og medborgere. Nationalitet er således resultatet af en proces, som sker både ovenfra og nedenfra, og derfor er national identitet en bredere og potentielt mere rummelig form for kollektiv identitet end etnicitet.

Etnicitet forudsætter fælles nedstamning og den høje

grad af kulturel homogenitet, som findes i etniske grupper. Men etniske grupper – som for eksempel kinesisk-canadiere, bretoner og tamilsk-danskere – kan eksistere, selv om de ikke har deres egen stat. En national gruppes identitet er derimod dybt forbundet med staten og dens territorium, eller den region eller delstat, den har politisk selvbestemmelse i.

Det er baggrunden for, at vi kan tale om 'nationalstater', selv om de rummer flere etniske grupper. De fleste nutidige stater bygger dog på et etnisk flertal, som har præget det nationale samfunds værdier og offentlige kultur. Etniske flertal er dog mere sammensatte end som så. Når vi i Danmark taler om 'etniske danskere', er det lidt misvisende, fordi der blandt dem findes efterkommere af længst assimilerede indvandrere fra Holland, Polen, Frankrig og Tyskland og de tysksprogede dele af de tidligere hertugdømmer, sådan som vores efternavne – deriblandt mit eget – vidner om.

For det meste er vi ubevidste om nationalitetens betydning for os. Dels fordi vi vokser op med den fra barnsben, dels fordi den oftest ytrer sig tavst i vores følelsesliv og levemåde, og dels fordi den bliver præget og stemt af et væld af personlige erfaringer, oplevelser og forhold. For eksempel de særlige geografiske og kulturelle vilkår, vi lever under. Men først og fremmest fordi nationalitet ikke så meget er 'noget, vi har', som 'noget, vi gør', som socialantropologer udtrykker det: **Vi udtrykker, bekræfter og justerer vores nationalitet ved at leve, tænke og vurdere på bestemte måder inden for det nationale territorium.**

MODERNITETENS GUD?

Isam B's fortælling viser, at nationalitet er et svar på to forbundne spørgsmål: Hvor hører jeg til? Og hvem hører jeg til sammen med på dette sted i verden? Ingen af de to spørgsmål kan vi undlade at svare på. De er nemlig afgørende for vores eksistens som både individer og borgere. Der er ikke noget alternativ til at være knyttet til et sted, et land og et socialt og politisk fællesskab. **Spørgsmålet om nationalitet er på sin vis Hamlets gamle spørgsmål om at være eller ikke at være.**

Efter at ideen om folkesuverænitet opstod i Frankrig og Nordamerika i 1700-tallet, fik den på længere sigt en betydning, som lå ud over den politiske. På samme måde som religiøse forestillinger om for eksempel Gud og Satan i middelalderen prægede, hvordan det enkelte menneske forstod både den fysiske og åndelige virkelighed, kom forestillinger om folk og nation til at farve den måde, mennesker oplevede deres omverden, liv og historiens gang på: De blev en del af en national fortælling.

Den britiske antropolog Josep Llobera mener ligefrem, at nationen fra 17-1800-tallet og frem udviklede sig til en form for "modernitetens Gud". Herved forstår han, at nationalitet kom til at få den samme betydning som religiøs tro: Den opfyldte et almenmenneskeligt behov for at føle sig tryk og at høre til.

Det gør den stadig for mange mennesker. Nationalfølelsen får dem til at opleve sig som en del af en større slægt, som har hørt hjemme på et bestemt sted i verden gennem generationer og umindelige tider. Og det behov